

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.28.19>

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Шкута Олег Олегович,
orcid.org/0000-0003-0395-5710
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних
та спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ, м. Херсон, Україна)

Особливе місце системі кримінально-виконавчих правовідносин в Україні сьогодні займає громадський контроль за дотриманням прав засуджених до позбавлення волі, що являється не лише одним із найвищих проявів демократії в державі, а й складає першооснову виправлення і ресоціалізації засуджених; забезпечує дотримання прав і свобод людини і громадянина; сприяє соціальній адаптації засуджених після звільнення та запобіганні вчиненню засудженими нових кримінальних правопорушень.

В процесі забезпечення прав і свобод засуджених діяльність громадських організацій не повинна лише зводитись до здійснення моніторингу дотримання прав засуджених, а й виявляти слабкі місця в організації виконання покарань, сприяти усунуванню недоліків і надавати методичну, фінансову та іншу підтримку діяльності органів та установ виконання кримінальних покарань.

Ключові слова: виправлення засуджених, ресоціалізація засуджених, засоби виправлення і ресоціалізації засуджених, громадський вплив, громадський контроль, позбавлення волі.

PUBLIC CONTROL OVER THE OBSERVANCE OF THE RIGHTS OF THOSE SENTENCED TO IMPRISONMENT

Shkuta Oleh Olehovych,
orcid.org/0000-0003-0395-5710
Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department of Professional
and Special Disciplines
(Kherson Faculty of Odessa State
University of Internal Affairs, Kherson,
Ukraine)

A special place in the system of penal relations in Ukraine today is occupied by public control over the observance of the rights of prisoners, which is not only one of the highest manifestations of democracy in the state, but also constitutes the basis for the correction and resocialization of prisoners; ensures the observance of human and civil rights and freedoms; promotes social adaptation of prisoners after release and prevents prisoners from committing new criminal offenses.

In the process of ensuring the rights and freedoms of convicts, the activities of civic organizations should not only be limited to monitoring the observance of the rights of convicts, but also identify weaknesses in the organization of the execution of sentences, help to eliminate shortcomings and provide methodological, financial and other support to the activities of bodies and institutions for the execution of criminal sentences.

Key words: correction of convicts, resocialization of convicts, means of correction and resocialization of convicts, public influence, public control, imprisonment.

Постановка проблеми. Особливе місце системі кримінально-виконавчих правовідносин в Україні сьогодні займає громадський контроль за дотриманням прав засуджених до позбавлення волі, що являється не лише одним із найвищих проявів демократії в державі, а й складає першооснову виправлення і ресоціалізації засуджених; забезпечує дотримання прав і свобод людини і громадянина; сприяє соціальній адаптації засуджених після звільнення та запобіганні вчиненню засудженими нових кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невід'ємний внесок у дослідження участі громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених зробили такі вітчизняні вчені, як: В.А. Бадира, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, М.Я. Гуцуляк, О. М. Джужа, Т.А. Денисова, А. В. Кирилюк, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, С. Я. Фаренюк, С. В. Царюк, О.О. Шкута, М.М. Яцишин, І.С. Яковець та ін.

Метою статі є вивчення громадського контролю за дотриманням прав засуджених до позбавлення волі.

Основний зміст. Із набранням чинності КВК України, у вітчизняне кримінально-виконавче законодавство вперше було введено інститут виправлення і ресоціалізації засуджених, складовою якого, у виді одного із основних засобів став громадського впливу, що стало новітнім етапом у розгортанні гуманітарної парадигми кримінально-виконавчої політики держави у сфері виконання і відбування кримінальних покарань.

Систему громадського впливу, як одного з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, складають дві основні форми: громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань та громадський вплив на засуджених осіб які відбувають покарання [1, с. 309].

Підтримуючи позицію І.С. Яковець, варто зазначити, що єдиною структурою, на яку покладається здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань є спостережні комісії [2, с. 167]. Дане твердження отримало своє законодавче закріплення в ч. 2 ст. 25 КВК України, якою встановлено, що громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань у виправних колоніях, арештних домах, виправних центрах та слідчих ізоляторах здійснюють спостережні комісії, які діють на підставі КВК України та Положення «Про спостережні комісії» затвердженого Постановою КМ України від 1 квітня 2004 р. № 429, а у виховних колоніях - піклувальними радами. У випадках, встановлених КВК України та законами України, громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань можуть здійснювати громадські об'єднання [3].

Відповідно до Положенням про спостережні комісії, затвердженим Постановою КМ України від 1 квітня 2004 р. № 429 основними завданнями спостережних комісій є:

- організація та здійснення громадського контролю за дотриманням прав, основоположних свобод та інтересів засуджених під час виконання кримінальних покарань в установах виконання покарань та проведення регулярних відвідувань установ виконання покарань з метою здійснення контролю;
- проведення перевірок стану дотримання прав, основоположних свобод та інтересів засуджених під час виконання кримінальних покарань в установах виконання покарань. На період воєнного стану спостережною комісією може бути прийняте рішення про припинення відвідувань установ виконання покарань;
- надання допомоги у соціальній адаптації особам, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільненим від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом;
- сприяння суб'єктам соціального патронажу у здійсненні комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, зокрема надання послуг, спрямованих на соціальну адаптацію звільнених осіб, та органам пробації у здійсненні комплексу заходів, спрямованих на корекцію у суб'єктів пробації соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін їх особистості;
- сприяння органам і установам виконання покарань у створенні належних умов для тримання засуджених, їх матеріально-побутовому та медико-санітарному забезпеченню, здійсненню оздоровчо-профілактичних заходів, підготовці засуджених до звільнення, залученню до такої діяльності громадських та благодійних організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадян;
- за потреби, у тому числі за зверненням адміністрації установи виконання покарань або уповноваженого органу з питань пробації, -участь у підготовці засуджених до звільнення, а також сприяння у визначенні місця проживання;
- інші завдання у сфері організації та здійсненні громадського контролю за дотриманням прав, основоположних свобод та інтересів засуджених під час виконання кримінальних покарань в установах виконання покарань, наданні допомоги у соціальній адаптації звільненим особам відповідно до Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк».

Спостережні комісії, що утворюються обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, також надають методичну допомогу спостережним комісіям, що утворені районними держадміністраціями, контролюють їх діяльність,

узагальнюють та поширюють досвід їх роботи, розробляють та затверджують форму звітності спостережних комісій [4].

Відповідно до Положення про піклувальні ради при спеціальних виховних установах, затвердженим Постановою КМ України від 1 квітня 2004 р. № 429, основними завданнями піклувальних рад є:

- надання допомоги спеціальним виховним установам (далі - виховні колонії) з питань соціального захисту засуджених неповнолітніх осіб (далі - засуджені);
- сприяння громадським організаціям, органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам і організаціям незалежно від форми власності у вирішенні питань, пов'язаних з поліпшенням становища засуджених, дотриманням їх прав і законних інтересів;
- здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення навчально-виховного процесу у виховних колоніях, зміцнення їх матеріально-технічної бази, вирішення питань трудового і побутового влаштування неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання [4].

За результатами дослідження нами встановлено, що незважаючи на різноманітність форм участі громадськості в процесі виконання та відбування кримінальних покарань сьогодні вплив громадських організацій на реалізацію кримінально-виконавчої політики є досить незначним, чому сприяє той факт, що здійснення громадського впливу у кримінально-виконавчих установах закритого типу має свої особливості, обумовлені режимом тримання та криміногенним складом засуджених, які відбувають в них покарання. У зв'язку з існуванням в суспільстві думки про особливу небезпечність категорії осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, благодійні, а особливо громадські організації, не поспішають надавати посильну допомогу, особливо у сфері моральної та матеріальної підтримки засуджених, що являється окремою причиною низького рівня участі громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених [5, с. 162-163].

До інших причин низького рівня участі громадськості у формуванні та реалізації кримінально-виконавчої політики України за слушним твердженням В.В. Кондратишиної слід віднести:

- незважаючи на щорічне збільшення кількості зареєстрованих громадських організацій, як у суспільстві, так і у сфері виконання кримінальних покарань відсутня чітка структуризація громадських інститутів, їх соціальна спрямованість на вирішення наявних проблем, завдань тощо;
- імперативний метод регулювання кримінально-виконавчих відносин, що є пріоритетним між персоналом органів і установ виконання покарань та засудженими, безпідставно розповсюджений у відносинах перших і громадських організацій як на практиці, так і на законодавчому рівні;
- порушуючи принцип верховенства права, закріплений у ст. 8 Конституції України, нормативно-правові акти Державної кримінально-виконавчої служби України безпідставно звужують права громадських формувань на участь у передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань, зводячи її в основному до надання допомоги засудженим у питаннях продовольчого, комунально-побутового й подібного характеру;
- неналежна власна правова база, що регулює відносини між органами й установами виконання покарань і громадськими інституціями (відсутність договорів, угод, спільних програм, концепцій тощо) [6, с. 190].

Висновки. На підставі викладеного можемо констатувати, що сьогодні роль громадськості у житті засуджених, особливо тих, які тримаються в установах з достатньо

високим рівнем ізоляції від зовнішнього світу, сьогодні не має системного та ефективного характеру, у зв'язку з чим діяльність громадських організацій потребує переосмислення їх напрямків і методів роботи із зазначеною категорією осіб.

Діяльність громадськості не повинна лише зводитись до здійснення моніторингу дотримання прав засуджених, а й виявляти слабкі місця в організації виконання покарань, сприяти усуванню недоліків і надавати методичну, фінансову та іншу підтримку діяльності органів та установ виконання кримінальних покарань.

Список використаних джерел:

1. Шкута О.О. Громадський контроль як засіб виправлення і ресоціалізації засуджених. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : збірник наукових праць. 2011. № 1 (52). С. 307–312.

2. Яковець І.С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань : монографія. Харків : Право, 2013. 392 с.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

4. Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 01.04.2004 № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF#n11>.

5. Шкута О.О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро. 2011. 237 с.

6. Кондратишина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2009, 275 с.